

Gondolatok a könyvtár előtt

A mióta elhatározták, hogy a Magyar Tudományos Akadémia könyvtára a Roosevelt téren, szembe a Akadémia főépületével, az egykori Lloyd-palota telkén épül fel, a közönség örvendetes érdeklődést mutat a terv iránt. Azért örvendetes ez, mert a városiakok aktív részvétele nélkül egy várost valóban széppé tenni nem lehet, s azért is, mert a feladat érdekes az érdeklődésre. Reprezentatív középületet kell felépíteni a Duna-parti látkép kerébe középen, Pest főadóterének déli lezárásaként. Olyan épületet kell tehát itt emelni, mely kielégíti a városképi követelményeket és külsejével méltóképpen fejezi ki az igény feladatát. Állíthatjuk, hogy az Akadémiai Könyvtár itteni felépítése a legigényesebb építészeti feladatok egyike.

A feladat jó megoldása próbaköve lehet annak, hogy a közönség mily mértékben fogadja el az új építészeti formákat, s annak is, hogy a mai magyar építészeten mennyire érett meg ilyen feladat megoldására. Azt ugyanis, hogy ekörül problémák vannak, tanúsítja, hogy nyomokban elhangzottak vélemények, melyek szerint e helyre modern épületet nem lehet építeni, sőt olyanok, melyek szerint a legjobb volna az egykori Lloyd-palotát visszaállítani. A tervpályázati díjazott tervek láttán pedig olyan vélemények is voltak, amelyek kétségbevonták azt, hogy a mai magyar építészeten képes itt megfelelő modern épületet emelni.

Az említett háromféle véleményből, sőt aggodalomból kettőt hamar kiküszöbölhetünk. Az egyik a modern helyett régies épület kérdése. Eltekintve attól az alapvető s jogos igénytől, hogy körünkben az építészeti formái is szükségképpen csak újak lehetnek — itt az épületre régies formákat erőltetni már azért is képtelenség, mert lehetetlenne tenné a könyvtár korszerű belső kialakítását. De mellőzhető az az aggodalom is, hogy modern épület rontaná a tér egységes képét. E térnek csakugyan volt egységes vége is, de sajnos elpusztították. Az, ami helyébe épült, építészeti, homlokzati egységet nem mutat, legfeljebb bizonyos tömegarányok, épületmagasságok egységét, s ezekhez persze igazodni kell.

Csaknem ugyanez vonatkozik a Lloyd-palota visszaállítása gondolatára is, azzal a különbséggel, hogy ilyen megoldás esetén az előbb említett nehézségek még nagyobbak lennének, az eredmény pedig még torzabb. Az újonnan felépített, de az egykorit felidézni épület ugyanis azt hirdeti, hogy vissza akarjuk forgatni az idő kerekét. A városban sokféle visszaépíthetnének elpusztult régi dolgokat, amelyekért csakugyan kár volt, sőt még régi üzleteket, kandelabereket, szokásokat is visszaállíthatnánk, s végezetül múzeumot, kiállítást, sőt díszleteket és maskarákat kapnánk élő s fejlődő város helyett.

A nosztalgianak a régi formák, értékek iránt sok jogosultsága van; ez például egyik alapja a hazai műemlékvédelem szép eredményeinek, társadalmi megbecsülésének. Mégis, ilyen nosztalgianak semmiképpen sem lehet eredménye réginek tetsző, de újonnan felépített, tehát alapjaiban hazugság s korszerűtlen épület. A hamisítás még kisebb méretekben — festmények, bútorok, porcelánok esetében — is káros, megtévesztő, de még inkább az volna a város közepén álló középület alakjában. Ezt azért kell ennyire kategorikusan kimondani, mert ilyen visszahúzó nézetekkel naponta találkozhatunk, s mert ezek alapjaiban érintik az új építészeti egzisztenciáját.

A probléma így módon arra a kérdésre szűkíthető, hogy a modern építészeten eddigi eszközeivel egyáltalán építhetünk-e olyan középületet, mely a közösségi igényeket, a reprezentáció s a vá-

rosképi hatás magas fokú követelményeit kielégíti. Vannak ritűnő tudósok, akik nem is kétségbe vonják, hogy az új építészeten vajon elegendő „szimbólum” hatás-e — én inkább úgy mondanám: elegendő érzelmi, emocionális hatást tud-e kelteni a közönségben. Sokan kélik, hogy az új építészeten elérte a művészet fokát és képes a múlt építőművészeti alkotásainak mértékét megütni műveket létrehozni. Ahol az új építészeten a bizalmat elérte, inkább hasznossági alkotásival és eredményeivel érte el, és csak kis mértékben művészetként.

Ezek kétségtelen problémák: kisebb mértékben világszerte is, és nagyobb mértékben itthon, ahol az elmúlt évtizedek építészeti fejlődésében folytonossági zavarok is mutatkoztak. Ugyanakkor azonban olyan új épületek sikere, mint például a Bécsi utcai Chemolimpep székházé, azt mutatja, hogy építészeten tervezés és kivitelezés terén egyaránt eredményes erőfeszítéseket tud tenni. A fő kérdés az Akadémiai Könyvtár esetében az: várható-e a tervpályázat nyomán s építészeten eddigi eredményei alapján, hogy ilyen exponált városképi helyzetű középületet is közmegegyezésre meg tudunk oldani. Úgy, hogy megközelítse a Nemzeti Múzeum, a Vigadó, az Operaház, vagy akár a Vas utcai iskola mértékét.

Határozott véleményem az, hogy igen. Még akkor is ez a véleményem, ha ekörül egyelőre jó néhány problémát, tennivalót látok. Ezek a problémák megmutatkoztak éppen az említett tervpályázaton, ahol a bíráló bizottság megállapítás szerint: »a városképi összhatás tekintetében a tervek jelentős része, bár önmagában véve megoldott, kiegyensúlyozott homlokzatokat adott, mégsem érte el azt a tömeghatást és kifejező erőt, ami a fővárosnak ezen az egyik legexponáltabb pontján, az adott reprezentatív célt tekintve, szükséges volna. Az e szempontból legjobbnak tekinthető tervek is csak megközelítették ezt, de el nem érték... Általában véve a megoldások nem emelkedtek ki a zárt és kissé szokványos kubisztikus megoldások köréből.«

A bíráló bizottság megjelölte azt a néhány legfontosabb elvet is, melyeknek figyelembevételével a tervpályázatot követő további tervezés során a kívánt építészeti, városképi hatás elérhető. Így a tömbszere kialakításnak, az egységes tetőfelépítménynek, a homlokzatokon a tagolásnak és az igényes belső tartalom kifejezésének szükségességét, a túlzottan vízszintes tagolás elkerülését. Megállapította, hogy: »főhomlokzatnak a Roosevelt téri tekintendő«, továbbá, hogy »különösen az olvasóteremnek s más nyilvános belső termeknek a főhomlokzatra s a Duna-parti homlokzatra helyezése, valamint a belső magasságok szükségesszerű változása biztosíthatja — az igényes kivitel kivül — a homlokzatok kívánt hatását. Előnyös a Roosevelt tér felől árkádok alakítása is.«

Mit jelentenek ezek a szakszerű szavak? S szavakból születhet-e egyáltalán architektúra? E két kérdés összefügg. Az idézett szavak az új építészeten már kialakított elvein s elért eredményein alapulnak, ezért könnyen lehet, hogy megvalósításuk jó épület születését segíti elő. Tulajdonképpen tartalom és forma egységéről, belső tereknek és ezek külső kifejezésének magas hatásfokú megalkotásáról van szó. A könyvtár nem irodaház, szálloda, áruház, ahol minden emelet sor egyforma, hanem itt jelentős főbejárata, előcsarnokra, innen induló főlépcsőre, nagyméretű és nagy belmagasságú olvasótermekre van szükség, nem szólván a milliányi könyv elhelyezésére szolgáló és mindenképpen kiemelkedő tömegű raktározási részről — a repozitóriumból — mely, akár a színházak színórpadlása, markáns körvona-

lat, megjelenést adhat az épületnek.

A belső termek és a külvilág kapcsolata kétszeresen is fontos. Az olvasótermekben, bármennyire munkájukban merülnek is az olvasók, világosabb és szebb helyiségben vannak, ha az a páratlan városképre: a Duna vagy a Roosevelt tér felé néz. Kívül pedig az épület mozgalmassabbá, tagoltabbá, szebb arányúvá válik, ha a különféle helyiségek váltakozó magasságú emeletekkel, váltakozó méretű ablakfelületekkel jelennek meg rajta. Árkádok képzése a főhomlokzat alatt nemcsak az egykori Lloyd-palota hagyományait eleveníti fel, hanem gyakorlati és esztétikai szempontból egyképpen előnyös.

Felmerülhet a kérdés, a tervpályázat miért nem hozott teljes értékű megoldást. Részt vettem a bírálatban s az a véleményem, hogy azért, mert a tervezők — kissé elsiették munkájukat. Funkcionális szerkezetű megoldásokra koncentráltak inkább, mint a külső kiképzésre. Ám ez az új építészeten alapelveinek inkább megfelel, mintha tetszős homlokzatok mögött elnagyolt, rossz alaprajzokat terveztek volna. A jó homlokzatoknak most már az aprólékosabb tervezés során kell megszületniük.

Persze, a további tervezés eredményességének több feltétele van. A tervezők számára a feladat és a hely köztöttségei között nagy szabadságot, türelmet s bizalmat kell adni s okvetlenül látniuk kell nevezetesen, jól sikerült külföldi új könyvtárakat. A már megtervezett épületet felépítése előtt modellben közszemlére kellene tenni, hogy a város lakói megismerkedjenek vele, hozzászólhassanak. Az épület körvonalait ki kellene a telken állványokkal tűzni, hogy valóságos kontúrja és tömeghatása megítélhető legyen.

A magyar építészeten képeségei — külföldi viszonylatban is — kiemelkedőek, ha a feladat lelkesíti őket, s ha nem fékezik a törekvéseiket. Az építészeti Akadémia pedig minden bizonnyal biztosítani fogja a szükséges kiviteli feltételeket.

Mindezek azonban gyakorlati, szervezési, s nem eszmei szempontok. Az eszmei kérdés az: épülhet-e ma, s itt egyáltalán olyan épület, mely méltó a feladathoz, a helyhez, az elődökhöz. Egészen bizonyosan épülhet, amint már épült szerte a világban: így az új csarnok a Kremblen, Hirosimában a békecsarnok, Rómában a pályaudvar, Stockholmában az új temető, Göttingenben a hangversenyház. Bizonyos tehát, hogy az új építészeten elért erre a fokra, s ezt többnyire olyanok vonják kétségbe, akik nem látták valóban kiemelkedő, példamutató eredményeit, nincs élményük róluk. Sokkal inkább elért erre a fokra mint elődje, a múlt század építészete, melynek alkotása például éppen az Akadémia is, — amely a maga idején, noha nobilis, de már csak másolt, száraz, iskolás, évszázadok óta túlélt formákkal épülhetett.

Tehát, ami itt szemben vele épülni fog, mégha talán leszenek is hibái, bizonyos, hogy erőt, újat, jövőt fog sugározni. S erre nagy szükség van Budapesten, a szép, de mégis csak a múlt század végéről örökölt Belvárosban. Az új formák, az új anyagok is — üveg, acél, alumínium, műanyagok — szép számban jelennek meg a célra. Eddig jobbra ipari üzemek, kutatóintézetek, öröklakások házak, irodaházak céljaira kíséreltük meg őket felhasználni. Most latba kell vetnünk ily magas rendű célt, ily látványos helyen. Az olvasóteremből a hatalmas üveglakokon át a folyammenti nagyváros képe tárul majd fel, kívülről nézve pedig a Duna, a hegyek, az égbolt színei és fényei verődnek vissza a csillogó fém- és üvegfelületeken, egy újféle szerkezeti és téralkotó rend rácsozatán és síkjain.

Granasztói Pál